

LIBRIS

We know
books

FIICE ALE INDIEI

Eseuri despre femei remarcabile și
rolul lor în societatea indiană

Volum îngrijit de Mihaela Gligor
Prefață de Andreea Voina

Volum apărut cu sprijinul
Ministerului Culturii din India și al Ambasadei Indiei la București

Ministry of Culture
Government of India

संस्कृतं जयते
Embassy of India in Romania
Ambasada Indiei în România

Asociația Casa Cărții de Știință
Casa Cărții de Știință
Cluj-Napoca, 2022

Cuprins

Andreea VOINA

Prefață**India.***Substantiv propriu, gen feminin* 5

Mihaela GLIGOR

Sati. Devī. Maa.*Încarnări ale feminității în cultura indiană* 11

Florina DOBRE-BRAT

„Pe ce sunt urzite și țesute lumile lui Brahman?“*Brahmavādinī și dialectica logosului**între feminin și masculin în India vedică* 22

Desirée HALASEH

Maitreyī Devī.*Divinul feminin - de la personaj la realitate* 45

Iulian Lucian MAIDANUC

Ānandamayī Mā.*Zeița coborâtă pe pământ* 60

Angelica MARINESCU

De la Apsarās și Deva-Dāsī,*la respectabilitate și profesionalizare.**Dansatoarea indiană, între mit și prezent* 80

Cătălina-Ioana PAVEL,

Kamala Das.*Regina iubirii de pe coasta Malabarului* 95

ia-Daniela POMOHACI

Aruna Asaf Ali.*Eroina de la 1942* 109

eta ROTARU

Chitrita Devi și Nirupama S. Bhave.*Două destine, o singură paradigmă* 123

na SMEU

Sharmila Tagore.*O moștenire imensă în cinema-ul privirilor* 138

a-Irina STURZA

Anuradha Roy*și timpul memoriei* 148

ian SUCIU

Anita Desai și Kiran Desai.*Două scriitoare care vorbesc
despre modele feminine* 168

să SZENKOVICS,

Amrita Sher-Gil,*fondatoarea picturii moderne din India* 187

a-Hedvig VARGA,

Amrita Pritam.*O existență în slujba condeiului* 202

țumiri 227

- Bibliografie** | We know books
- Aditya Bharadwaj, "The Indian IVF saga: A contested history", *Reproductive Biomedicine & Society Online*, 2, 2016, pp. 54-61. <https://doi.org/10.1016/j.rbms.2016.06.002>
- Arpana Mitra, "Son preference in India: Implications for gender development", *Journal of Economic Issues*, 48(4), 2014, pp. 1021-1037. DOI: 10.2753/JEI0021-3624480408.
- Chhruvabjoti Chhtrpadhyay, "Anandibai Joshi. First Indian woman doctor". *Science Reporter*, 2015, pp. 34-36.
- Fortune India, "Most powerful women: Uncertain times. Decisive steps. How fusion of power with purpose sets them apart", 2021. Disponibil online la <https://www.fortuneindia.com/mpw?year=2021>.
- Maithreyi Krishnaraj, "The Women's Movement in India: A Hundred Year History", in Ghazala Jamil (ed.), *Women in Social Change: Visions, Struggles and Persisting Concerns* (pp. 33-48). Sage Publications, 2021.
- Manuman Sahai, "TRIPS and biodiversity: A gender perspective", *Gender & Development*, 12(2), 2004, pp. 58-65. <https://doi.org/10.1080/13552070412331332210>
- Manish Kumar Mishra, "Feminism in the works of Rabindranath Tagore", *Research Chronicler*, 8(1), 2020, pp. 5-7.
- Manita Damodaran, "Gender, Race and Science in Twentieth-Century India: E. K. Janaki Ammal and the History of Science", *History of Science*, 51(3), 2013, pp. 283-307. <https://doi.org/10.1177/007327531305100302>

Sati. Devī. Maa.

Încarnări ale feminității în cultura indiană

Mihaela Gligor*

Acum câțiva ani, când am început să scriu despre India, am asemuit-o cu „o femeie frumoasă, dar șireată”¹. La acea vreme, mi s-a părut o comparație foarte reușită. Abia după câțiva ani de India mi-am dat seama că, de fapt, am surprins, fără să realizez, spiritul Indiei. Nimic nu e așa cum pare, în India. Totul are mai multe feluri de a fi. Totul e, în același timp, unic și multiplu.

La fiecare drum de India am învățat lucruri noi. Și sunt convinsă că mai am de învățat. Multe dintre diferențele esențiale, prezente la fiecare pas în societatea indiană, erau de neînțeles pentru mine în primii ani de India. Mi-a luat ceva să-mi dau seama cum merg lucrurile acolo și, deși am înțeles multe între timp, nici acum nu pot spune că toate cele ce se întâmplă în India sunt pe deplin înțelese și/sau acceptate, uman sau științific, de mine. „Asta e India” spun de fiecare dată când vreo știre ce trece dincolo de înțelegerea noastră tradițională apare și ne tulbură. De altfel, „Asta e India!” e exclamația care surprinde, cel mai bine, tot ce ține de imaginea femeii în societatea indiană.

Statutul și rolul femeilor în India au suferit multe schimbări majore în ultimele câteva milenii. Poate cea mai cunoscută reprezentare a feminității în India antică este celebra *Dansatoare*

---

* Cercetător la Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române, Filiala Cluj; Fondator și Director al *Centrului Clujean pentru Studii Indiene*, Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca.

¹ Mihaela Gligor, *India. Însemnări, eseuri, jurnal*, ediția a II-a, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2010, p. 59.

care aparține civilizației Văii Indusului, o sculptură fascinantă ce datează din anul 2500 î.e.n., una dintre cele mai mari realizări ale artiștilor din Mohenjo-daro. Această statueta este un artefact cultural important, care reflectă estetica corpului feminin așa cum a fost conceptualizat în acea perioadă istorică. Arheologii și istoricii de artă sunt de părere că *Dansatoarea* este „cea mai captivantă piesă de artă din situl Văii Indusului“. Și asta pentru că a dus la două descoperiri importante despre Civilizația din Valea Indusului, cunoscută și sub numele de Civilizația Harappa. Mai întâi, acea comunitate cunoștea amestecarea metalelor, turnarea lor și alte metode de prelucrare a metalului, destul de sofisticate pentru acele vremuri; în al doilea rând, statueta arată că divertismentul, în special dansul, era o parte esențială a culturii lor.

Statutul femeii în India poate fi definit în mod corespunzător prin arta vizuală a unei anumite perioade de timp. În acest context, literatura, arta, arhitectura și manuscrisele religioase pot fi incluse deoarece reprezentarea vizuală este reflectarea societății. Prin urmare, picturile pot fi folosite ca mediu pentru a revizui rolul femeii în societate, deoarece arta este mereu legată de tendințele socio-culturale și strâns legată de gustul și cerințele individului. Cultul fertilității și cel al zeiței-mamă au fost concentrate încă din perioada preistorică și au început să se dezvolte în civilizația din Valea Indusului, unde femeia a fost înfățișată, într-o manieră simbolică, sub formă de figurine de lut, sculptură în bronz și pe sigilii.

În India antică, femeile au jucat un rol deosebit de important. *Rg Veda* menționează că femeile s-au bucurat de un statut înalt în societate și li s-a oferit ocazia de a atinge standarde ridicate, atât intelectual, cât și spiritual. Însă spre finalul perioadei vedice, femeile au început să fie discriminate în ceea ce privește educația

și alte drepturi. Căsătoria de foarte timpuriu, *Sati*² (arderea văduvei), *Devadasi*³ sau poligamia au înrăutățit și mai mult poziția femeilor. Epopeele și Puranele au considerat femeile o proprietate. La rândul său, Budismul a făcut destul de puține pentru femei. Cu toate că regii Maurya au angajat, mai ales, gărzi de corp de sex feminin, statutul lor era încă destul de incert. În această perioadă bărbații erau poligami, iar arderea văduvei era o normă acceptată. Lucrurile au escaladat și mai mult în perioada Gupta. Femeile au fost, adesea, abuzate. Legile lui Manu⁴ au considerat că femeia ar trebui să fie dependentă de tatăl ei în copilărie, de soțul ei în tinerețe și de fiul ei la bătrânețe. În acest fel, potrivit lui Manu, femeia ar trebui protejată și onorată în toate etapele vieții ei. Cu toate acestea, căsătoria copiilor și *Sati*, prostituția și *Devadasi* au devenit răspândite.

Există însă câteva excepții remarcabile în acest tablou sumbru. Rolul femeilor în literatura indiană antică este nemaipomenit. India antică avea multe femei de o inteligență deosebită. Pe de o parte, au fost *Brahmavādinī*, femeile ascete, cele care nu s-au căsătorit niciodată și s-au ocupat toată viața doar cu studierea Vedelor. Pe de altă parte, au fost *Sadyodvaha*, cele care au studiat Vedele până la momentul căsătoriei. Pāṇini⁵

² Termen ce vine din limba sanscrită și înseamnă „femeie bună“ sau „soție castă“, *Sati* desemna un ritual hindus prin care soția celui decedat își urma soțul pe rugul funerar și ardea alături de el.

³ Termen ce vine din limba sanscrită și înseamnă „servitoarea unui zeu“.

⁴ *Manu Smṛti* sau Legile lui Manu sunt considerate primele texte legale antice ale Indiei, cele care ofereau un set de reguli de urmat de adepții hinduismului.

⁵ Pāṇini a fost un filolog, gramatician și savant venerat în India antică. De la descoperirea și publicarea lucrării sale (*Aṣṭādhyāyī*) de către oamenii de știință europeni în secolul al XIX-lea, Pāṇini a fost considerat „primul lingvist descriptiv“ și chiar etichetat drept „părintele lingvisticii“. Gramatica lui Pāṇini a avut o importantă influență asupra unor lingviști precum Ferdinand de Saussure și Leonard Bloomfield.

hindișii le menționează pe femeile care studiau Vedele. Sanghamitra, fiica împăratului Ashoka, studia și predica budismul. Din textele jaine, aflăm despre prințesa Jayanti care s-a dedicat studiului religiei și filosofiei. Din diferite surse aflăm că multe imnuri budiste au fost compuse de femei călugărițe. Femeile au studiat limba sanscrită și au scris piese de teatru și versuri, au excelat în muzică, pictură și artele plastice. Multe dintre aceste femei au fost curtezane.

Curtezanele erau instruite în poezie și muzică, precum și în abilitățile plăcerii sexuale și erau membre stimate ale societății. Un exemplu important este cel al unei curtezane numite Vasantesena, o femeie cu o inimă nobilă, eroina din *Mrichchhakatika*⁶, o piesă populară în sanscrită atribuită lui Śūdraka. Cealaltă eroină feminină majoră a literaturii clasice indiene este Śakuntalā, o tânără inteligentă care tânjea după iubitul ei îndepărtat, o poveste descrisă admirabil de Kālidāsa⁷ în celebra sa lucrare cu același titlu, *Śakuntalā*.

Multe informații despre rolul femeilor provin (și) din *Kāma-sūtra*⁸, un celebru manual despre numeroasele modalități de a dobândi plăcerea. Femeile trebuiau să fie educate să ofere bărbaților să primească plăcere sexuală și să fie soții credincioase.

Pe măsură ce hinduismul s-a dezvoltat, anumite fațete au devenit dominante, între ele sistemul de caste, *karma*, *dharma* și reîncarnarea. Inițial au fost patru caste principale, iar femeile

⁶ *Mrichchhakatika*, „Căruțul mic de lut“, piesă atribuită lui Śūdraka, dramaturg indian care a scris în cca. 400 e.n.

⁷ Kālidāsa (secolele IV-V e.n.) este considerat cel mai mare poet și dramaturg al Indiei antice. *Śakuntalā* este considerată cea mai bună dintre lucrările lui Kālidāsa.

⁸ *Kāma-sūtra* este un text indian antic, în sanscrită, despre sexualitate, erotism și împlinire emoțională în viață.

erau reprezentate în toate. Castele determina asocierea în vederea căsătoriei. În anumite cazuri, unui bărbat i se permitea să se căsătorească cu o femeie dintr-o castă inferioară, dar o femeie nu putea face asta, pentru că își dezonoara familia. Statutul relativ inferior al femeilor îi determina renașterea. De exemplu, dacă o femeie nu și-ar fi făcut bine datoria sau *dharma*, atunci nu ar fi acumulat suficientă *karma* pentru a se putea reîncarna într-o castă superioară. Renașterea ca femeie era considerată inferioră renașterii ca bărbat.

Cam în aceeași perioadă, hindușii au ajuns să gândească diferitele zeițe ca manifestări ale zeului Brahmā, sufletul lumii. Desigur, o importanță deosebită era acordată zeitelor, între cele mai importante și mai iubite numărându-se: Sarasvatī, Parvatī, Lakshmi, Durgā, Devī și Kālī, atent reprezentate în opere de artă și/sau literare. Toate acestea sunt venerate și în India de astăzi, festivaluri importante fiindu-le dedicate fiecăreia în parte, zețele fiind încarnări absolute ale feminității.

Sarasvatī este consoarta zeului Brahmā, cel care a pus lumea în mișcare, dar și-a pierdut importanța odată cu apariția zeilor Śiva și Vișnu. Sarasvatī este zeita înțelepciunii, a învățării, a scrisului, artei, muzicii, magiei și elocvenței. Se spune că Sarasvatī a creat primul alfabet. Mulți o consideră creatoarea vieții, deoarece energia ei divină s-a unit cu Brahmā și astfel cei doi au creat totul.

Parvatī este soția lui Śiva. Ea este adesea reprezentată alături de el în statui și picturi. Împreună formează un cuplu model. În unele reîncarnări, Parvatī este, de asemenea, Durgā, Kālī sau Uma, o tânără frumoasă care călărește pe un tigru. În limba sanscrită, Parvatī înseamnă „fată de la munte“ și ea este considerată, astfel, fiica Himalayei.

Lakshmi este soția lui Vișnu și e adesea reprezentată așezată pe o floare de lotus; ea s-a născut dintr-un ocean de lapte, în picioare, pe o floare de lotus. Este zeița binelui, prosperității și frumuseții. Ea reprezintă tot ceea ce este feminin, în timp ce consoarta ei, Vișnu, reprezintă tot ceea ce este masculin. De aceea Lakshmi este venerată mai ales de femei. Lakshmi trăiește pe cer și este împodobită cu cele mai frumoase bijuterii: stelele.

Durgă, zeița războinică, este una dintre încarnările zeiței Devī. Ea este invincibilă în luptă și a fost creată de zei pentru a distruge monstrul care le amenința puterea. Este venerată mai ales în Bengal.

Zeița Devī este singura mare zeiță-mamă. Ea este responsabilă pentru existența elementelor: foc, apă, pământ și aer. Devī este incognoscibilă și atotputernică și stă la începuturile culturii din Valea Indusului.

Kālī este cea mai teribilă încarnare a zeiței Devī. Trimisă pe pământ pentru a distruge rasa demonilor, Kālī a provocat atâta devastare, încât mulți au murit. Pentru a pune capăt măcelului, soțul ei, Śiva, s-a aruncat el însuși asupra cadavrelor. Kālī și-a venit în fire abia când și-a dat seama că îl călca în picioare pe Śiva. În toate reprezentările, Kālī are patru brațe. Într-unul ține o sabie, iar în altul un cap tăiat, ambele simboluri ale morții. Cu celelalte două ține o carte sfântă și mărgelile de rugăciune, ambele simboluri ale vieții. Uneori Kālī este înfățișată ca o zeiță neagră, semnificând esența tuturor lucruri perisabile, pielea ei întunecată având culoarea pământului. Dinții ei sunt mereu pătați de sânge. În India de astăzi, încă se fac sacrificii sângeroase dedicate Zeiței Kālī, mai ales la Templul Kālīghat din Kolkata, orașul numit după ea.

În cele două celebre epopei ale Indiei, *Mahābhārata* și *Rāmāyaṇa*, femeile sunt prezentate ca având mai multă libertate

și competență decât în literatura religioasă și juridică. Evenimentele din aceste povești demonstrează abilitățile femeilor în rezolvarea problemelor. În *Rāmāyaṇa*, eroina principală, Sītā, este exemplul soției perfecte, care dă dovadă de hotărâre în gestionarea propriei vieți. Însă inocența ei este negată și Sītā e obligată să plece în exil. De fapt, Sītā se întoarce la mama ei, Pământul. Acest ritual de sinucidere devine apoi prototipul pentru *Sati*, sacrificiul de sine al unei soții la arderea pe rug a soțului ei, ritual ce apare mai târziu în istoria Indiei.

În India medievală, soțiile și fiicele puteau să devină asceți dacă viața lor era insuportabilă. Această alegere a fost posibilă deoarece, pe parcursul secolelor al VI-lea și al VII-lea, două noi religii s-au dezvoltat în India, Buddhismul și Jainismul, care au avut un impact extraordinar nu doar în India, ci și în alte regiuni ale Asiei. Multe femei au găsit adăpost în aceste religii. Buddha a dorit eliminarea sistemului de caste și a sacrificiilor rituale. A menținut însă ideea hindusă de *karma*, convins fiind că acțiunile noastre în viață îi afectează pe ceilalți. Însă oricine putea să obțină *Nirvana*, inclusiv femeile, deși, într-o primă fază, el nu a fost de acord ca ele să devină călugărițe.

În toate epocile, femeile au fost recunoscute și respectate ca soții și mame. *Maa* (*Mamā*) e între cele mai iubite cuvinte din toate limbile Indiei. Mama are cel mai important rol în societate, acela de a da naștere și a educa noile generații. În mentalul indian, femeile nu numai că au un rol deosebit de important în păstrarea unei familii, ci ele țin întreaga lume în afara pericolelor. Mitul și realitatea se împletesc la tot pasul în India, chiar și în zilele noastre. Se spune, de exemplu, că Zeița Durgă a salvat pământul de uriașul Mahishasur, învingându-l. Alte femei remarcabile au născut, crescut și educat mari

luptători pentru libertate, precum Subhas Chandra Bose sau Mahatma Gandhi. Importanți oameni de cultură ai Indiei – între care Swami Vivekananda, Rabindranath Tagore sau Raja Ram Mohan Roy – au deschis larg ușa educației pentru femei. Astfel, femeile au ajuns în fiecare domeniu de activitate și în fiecare sector al societății. Femeile Indiei au dovedit că dincolo de statutul de mame pot să își asume și alte roluri în societate și pot să facă performanță.

În India, participarea femeilor în politică poate fi urmărită prin prisma mișcării de reformă din secolul al XIX-lea. Reformatorii sociali au crezut că schimbarea socială ar putea fi inițiată prin educarea femeilor și prin adoptarea unei legislații progresive. Diferențele sociale puteau fi mai ușor eradicate prin creșterea conștiinței colective și sensibilizarea oamenilor la nedreptatea făcută femeilor. În secolele XIX și XX, unele legi au fost promulgate cu eforturile sincere ale reformatorilor sociali indieni și ale unor administratori britanici, cu dorința de a îmbunătăți condiția femeilor în societatea indiană. Primul efort în această direcție a fost promulgarea legii împotriva practicii *Sati*. Începând cu anul 1812, reformatorul bengalez Raja Ram Mohan Roy și-a început propria campanie împotriva practicii. La 4 decembrie 1829, practica a fost interzisă oficial în zona Bengalului, de către guvernatorul general de atunci, William Bentick. Abolirea *Sati* a fost considerată o mare realizare a mișcării reformiste. Urmând aceeași cale a reformei în favoarea femeilor, dreptul văduvei de a se putea recăsători a fost recunoscut prin lege în 1856.

Infanticidul feminin este o altă practică inumană care a afectat societatea indiană. Mai multe legi împotriva acestei practici au fost promulgate în 1795, 1802, 1804 și, apoi, în

1870. Însă chiar și în secolul XX, practica indiană a pruncuciderii feminine și a avortului selectiv în funcție de sex au fost citate pentru a explica parțial un dezechilibru de gen care a fost raportat⁹.

În timpul stăpânirii britanice s-au făcut o serie de schimbări în structurile economice și sociale ale societății indiene și s-au realizat unele progrese substanțiale în eliminarea inegalităților dintre bărbați și femei, în educație, angajare, drepturi sociale etc. Swami Vivekananda, Annie Besant, Mahatma Gandhi și Swami Dayanand Saraswati s-au interesat, de asemenea, de drepturile sociale și politice ale femeilor. Unele organizații de femei, precum Banga Mahila Vidyalaya și Ladies Theosophical Society, au funcționat la nivel local pentru a promova idei moderne pentru femei. Aceste organizații au abordat probleme precum: educația femeilor, abolirea căsătoriei copiilor, reforma legii hinduse, progresul moral și material al femeilor, egalitatea de drepturi și șanse etc. Încet, dar sigur, femeile Indiei nu doar că au ieșit din conul de umbră în care erau, pe nedrept, ținute, dar au obținut respectul care li se cuvenea.

Lupta Indiei pentru libertate este un alt exemplu din istorie în care femeile și-au părăsit rolurile obișnuite de mame și soții pentru a-și asuma responsabilitatea de a sculpta conceptul unei noi națiuni în mijlocul conflictului dintre popor și statul colonial. Alături de bărbați, femeile Indiei au înfruntat gloanțele și vremurile grele. Ele au întruchipat autosuficiența, așa cum Mahatma Gandhi însuși a vizualizat-o prin folosirea unei simple

---

⁹ Vezi amplul capitol dedicat acestui subiect de Amartya Sen în volumul *India. Serieri despre cultura, istoria și identitatea indiană*, traducere de Mihaela Gligor, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2010, pp. 286-322. Vezi și volumul lui Namit Arora, *The Lottery of Birth: On Inherited Social Inequalities*, Gurgaon, Three Essays Collective, 2017.

„charkha“ (instrument folosit la torsul pânzei), prin intermediul căreia a transmis un mesaj. Considerată o ocupație exclusiv feminină, practică acasă, obținerea pânzei cu o „charkha“ a devenit modelul pentru înțelegerea rezistenței spiritului.

Având în vedere că India și-a pus baza în idealuri extrase de acasă, cum ar fi arta torsului practică de femei, națiunea nou născută a ținut cont de nevoia de a da glas femeilor. Constituția Indiei independente nu a dezamăgit această așteptare și, destul de repede, femeile și-au găsit drepturile consolidate pe hârtie, în legi și prevederi constituționale care le acordă drepturi egale la toate aspectele care definesc o viață de calitate.

În India modernă, ele nu sunt doar soții, mame, fiice, ci sunt femei educate, cercetătoare, educatoare, artiste, cântărețe, scriitoare sau femei care au îmbrățișat cariere dedicate, până nu demult, bărbaților, precum pilot, șofer, inginer, medic, profesor, reporter, regizor, prim-ministru, guvernator sau președinte.

Am încercat, în paginile de față, o scurtă trecere în revistă a evoluției și rolului femeilor în societatea indiană, de-a lungul istoriei. Desigur, subiectul este foarte vast și poate sta la baza unei cercetări ulterioare. Pentru acest volum am ales să ne referim, mai ales, la femei ce au avut o contribuție deosebită la literatură și arte. Urmează portrete ale unor femei remarcabile care au luptat pentru drepturile și visurile lor, femei extraordinare care și-au câștigat locul în istorie. Sunt fiice ale Indiei care au impresionat generații și continuă să o facă. În India și peste tot în lume.

Bibliografie

- Bina Agarwal, *A Field of One's Own*, Cambridge, Cambridge University Press, 1994.
- Namit Arora, *The Lottery of Birth: On Inherited Social Inequalities*, Gurgaon, Three Essays Collective, 2017.
- Tara Ali Baig, *Women of India*, Hassell Street Press, 2021.
- Alaka M. Basu, *Culture, the Status of Women and Demographic Behaviour*, Oxford, Clarendon Press, 1992.
- William Dalrymple, *The Age of Kali: Indian Travels and Encounters*, Penguin Books India, 2004.
- Jean Drèze și Amartya Sen, *India: Development and Participation*, Delhi și Oxford, Oxford University Press, 2002.
- Krishna Dutta, *Calcutta. A cultural and literary history*, New Delhi, Supervova Publishers, 2015.
- Geraldine Forbes, *Women in Modern India*, Cambridge University Press, 2004 edition.
- Mihaela Gligor, *India. Însemnări, eseuri, jurnal*, ediția a II-a, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2010.
- Amartya Sen, *India. Scrieri despre cultura, istoria și identitatea indiană*, traducere de Mihaela Gligor, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2010.
- Amartya Sen, "Many Faces of Gender Inequality", *New Republic*, 17 septembrie 2001.
- David Sopher (ed.), *An Exploration of India: Geographical Perspectives on Society and Endangered Sex*, Ithaca, NY, Cornell University Press, 1981.
- Women in India: Unheard Stories* Project, online:
<https://artsandculture.google.com/project/indias-women-in-culture>
- UN Women India*, online:
<https://asiapacific.unwomen.org/en/countries/india>

***Brahmavādinī* și dialectica logosului
între feminin și masculin în India vedică**

Florina Dobre Brat*

Contribuția directă a femeilor în spațiul cultural al Indiei clasice¹ este una greu de ignorat sau trecut sub tăcere. Totuși, atunci când discutăm direcții și școli de gândire, curente și mișcări, texte sau comentarii ale ceea ce numim cultura vedică și clasică a Indiei, nume de femei care pot fi asociate explicit cu aceste manifestări individuale ale gândirii și culturii indiene sunt extrem de puține.

Tradiția literară bazată pe textele transmise pe cale orală de la maestru sau discipol, apoi consemnate în scris, ai cărei custozi au fost, în mod covârșitor, bărbați, menționează numele puținelor femei care, în India clasică, au avut curajul să-și arate cunoașterea sau istețimea în reuniuni dominate exclusiv de bărbați sau (și) să-și trăiască viața altfel decât în perimetrul limitat și controlat al căsătoriei consfințite de cutume și legi aplicabile în funcție de castă și tradiții religioase. Din fericire,

* A studiat limba sanscrită la Universitatea din Delhi, apoi a absolvit Masteratul în sanscrită la Universitatea din Pune (2004). În 2007, la Institutul de Filosofie al Academiei Române, și-a susținut doctoratul cu o teză de filosofie limbajului: „Filosofia Limbajului la vechii indieni“.

¹ Paginile de față își propun să se concentreze exclusiv asupra perioadei istorice cuprinsă între redactarea imnurilor vedice până în perioada *sūtra*, mai exact perioada de redactare a tratatelor de tip *dharmasūtra* (sec. VI-II î. Hr.). Explorarea subiectului propus în perioada medievală, în contextul apariției mișcărilor devoționale (*bhakti*) ar fi foarte profitabilă și productivă, dar nu acesta este scopul rândurilor de față.

secole mai târziu, sub influența mișcărilor devoționale care și-au clădit profesiunea de credință pe principiul incluziunii, a fost cu puțință ca imaginile și faima unor femei precum Āṅṅāl (Andal), Mirābai, Lalleśvārī, Gāṅgāsati, Janābai, Mukṭābai, Śarada Devi să rămână *exempla perennis* în conștiința culturală a unei societăți marcată de autoritate exclusiv masculină.

Hārītī Smṛti (aprox. sec VI î. Hr.) distinge între femeile/fete care aleg calea studiului și a contemplației (*brahmavādinī*) și cele care se căsătoresc imediat, după pubertate, fără un parcurs inițiativ riguros în studiul Vedelor (*sadyovadhū*), dar cu drepturi și obligații depline, alături de soț, de a săvârși ritualurile și ceremoniile vedice (XXI.23)². Cele dintâi urmează inițierea în studiul și cunoașterea Vedelor pe lângă un maestru, etapă marcată de ceremonia *upanayanei* și investitura cu șnurul sacru (*vajñōpavītam*), alături dreptul de a primi hrană de pomană din partea familiei. *Bṛhaddevatā*³, unul dintre cele mai bine cunoscute cataloage-index al zeilor prezenți în imnurile vedice, inventariază nu mai puțin de douăzeci și șapte de femei autoare⁴ de imnuri (*ṛṣikās*), de întindere

² Un soț nu poate aduce prinoase prin ritualurile consacrate decât dacă are alături o soție cu care împreună săvârșesc cele care trebuie făcute, *Taittirīya Brahmana* 3.3.3.1: *ayajñō vā eśah'yo 'patnikah*, „acela fără soție nu poate aduce jertfă“.

³ Contrar datării acestui text în perioada vedică de către A. Macdonell, a cărui ediție socotită standard avea la bază varianta mai lungă de text, Muneo Tokunaga (1979, 1981) a arătat cu multă acribie că textul lung este ulterior și cunoaște interpolări clare de felul celor practicate în literatura Pūrāṇelor și, mai mult, că a fost redactat mult mai târziu, între sec.I-VII d. Hr. Deopotrivă, versiunea lungă a tratatului poate fi datată și mai târziu, până spre secolul XI d. Hr. *apud* Wendy Doniger (ed.), *Purana Perennis: Reciprocity and Transformation in Hindu and Jaina Texts*, New York, State University of New York, 1993.

⁴ *Bṛhaddevatā* 2.84-86: *godhā viśvārā apālopaniśadniśad/brahmajāyā juhūrṇāma agastyasya svasāditiḥ/indrañicendramātā ca saramā romaśovarśī/lopamudrā ca nadyaśca yamī nārī ca saśvatī// śṛīrlakṣā sārparājñī vākśradddhā medhā ca dakṣinā// rātri sūryā ca sāvitṛī brahmavādinīya irtitāh//Goṣa, Godhā, Viśvārā, Apāla, Upaniśad, Niśad/Brahmajāyā pe nume Juhū, Āmbhṛṇa și Vāgāmbhṛṇī*